

Wisdom in the Thai Literature of the Sukhothai Period: A Case Study of the Art of Descriptive Writing

Submitted date:
5 November 2025

Revised date:
12 March 2026

Accepted date:
26 March 2026

◆ Nipat Yamdate^{1*}

Abstract

Background and objective (s): Thai literature from the Sukhothai period demonstrates literary wisdom through the use of beautiful and artistically descriptive language. The research for this article aimed to examine the wisdom found in Sukhothai literature, focusing on the wisdom of the poets in the art of creating detailed descriptive language.

Methodology: This research was a qualitative study that focused on a critical analysis of Sukhothai period literature found in inscriptions and cosmological literary texts. The focus was on the art of using descriptive language. The analysis results were summarized and then compiled into this research article.

Main result: It was found that poets used descriptive imagery to convey abstract ideas and meanings that were difficult to comprehend clearly and concretely. It was also found that poets arranged the harmony of sounds and meanings in sentences to create aesthetics in storytelling. Furthermore, poets used numbers for descriptions by way of imagery, and hence, conveyed meaning in various ways, including using numbers to compare time periods, using numbers to convey content piece by piece, using numbers to explain mathematical results, and to represent quantity and convey meaning clearly and systematically. The poet's

¹ Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Thailand

* Corresponding author yamdate_n@su.ac.th

art of using descriptive language, including the use of imagery, the devising of the harmony between sound and meaning in sentences and the use of numbers, demonstrates the wisdom of the poets in creating literary language that deserves to be recognized.

Relevance to Thai Studies: By understanding the wisdom of Thai poets from the Sukhothai period, this research contributes to raising awareness and appreciation for the value of Thai literature, which deserves preservation and study. This value, especially the beauty of Thai literary language, is a testament to the talent and creativity in the art of language use by Thai poets, worthy of recognition in both Thai and global society.

Conclusion: According to the research findings, Sukhothai poets had extensive knowledge and creativity in conveying beautiful and artistic language, particularly in conveying abstract and difficult-to-understand ideas that needed to be demonstrated clearly and concretely. The ability of the poets to create beautiful works using such descriptive language is the source of the enduring value of the literary texts from the Sukhothai period, which have remained relevant throughout time, from the past to the present.

Keywords: wisdom; Thai literature of the Sukhothai period; descriptive writing art

ภูมิปัญญาในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: กรณีศึกษาศิลปะภาษาพรรณนาภาพ

Submitted date:

5 November 2025

Revised date:

12 March 2026

Accepted date:

26 March 2026

นิพัทธ์ แยมเดช^{1*}

บทคัดย่อ

ภูมิหลังและวัตถุประสงค์: วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการประพันธ์ เช่นลักษณะวิธีการใช้ภาษาพรรณนาความที่งดงามมีศิลปะ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาภูมิปัญญาที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยสุโขทัย โดยเลือกศึกษาเฉพาะภูมิปัญญาของกวีในการสร้างสรรค์ศิลปะภาษาพรรณนาภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย: เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งวิเคราะห์วิจารณ์วรรณคดีสมัยสุโขทัยประเภทจารึกและวรรณคดีโลกศาสตร์ในประเด็นของศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาภาพ แล้วสรุปผลการวิเคราะห์ เรียบเรียงเป็นบทความวิจัย

ผลการวิจัย: จากการศึกษาพบว่ากวีใช้ภาพพจน์เพื่อพรรณนาสื่อความหมายเชิงนามธรรมและความหมายที่เข้าใจยากให้ปรากฏภาพในจินตนาการเป็นรูปธรรม ประการต่อมาพบว่า กวีจัดเรียงความประสานของเสียงและความหมายในประโยค เพื่อสร้างสุนทรียภาพในการเล่าเรื่อง นอกจากนี้ กวีใช้ศิลปะการใช้จำนวนตัวเลขในการพรรณนาภาพ เพื่อถ่ายทอดความหมายในหลายลักษณะ ได้แก่ การใช้ตัวเลขเพื่อเปรียบเทียบระยะเวลา การใช้ตัวเลขสื่อความหมายส่วนต่าง ๆ ที่ละส่วน การใช้ตัวเลขอธิบายผลลัพธ์ทางคณิตศาสตร์ การใช้ตัวเลขเหล่านี้มีจุดประสงค์เพื่อนำปริมาณและการสื่อความหมายให้เห็นชัดเจนอย่างเป็นระบบ ศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาทั้งการใช้ภาพพจน์ ความประสานของเสียงและความหมายในประโยค และการใช้ตัวเลขแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของกวีในการสร้างสรรค์ภาษาวรรณศิลป์ที่สมควรยกย่องให้เป็นที่ยอมรับ

¹ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

* Corresponding author yamdate_n@su.ac.th

ความเกี่ยวข้องกับไทยศึกษา: บทความนี้ทำให้เข้าใจภูมิปัญญาของกวีไทยสมัยโบราณ ตระหนักและซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณคดีไทยที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และศึกษา โดยเฉพาะความงดงามของภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย นับเป็นความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ของกวีไทยในศิลปะการใช้ภาษาที่สมควรยกย่องให้เป็นที่ประจักษ์ในสังคมไทยและสังคมโลก

บทสรุป: ผลการวิจัยสรุปได้ว่ากวีสมัยสุโขทัยมีภูมิปัญญาความรู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง และมีความคิดสร้างสรรค์ในการถ่ายทอดภาษาที่งดงามมีศิลปะ โดยเฉพาะการสื่อภาษาที่เป็นนามธรรม เข้าใจยาก ให้ปรากฏชัดเป็นรูปธรรม เห็นภาพได้ชัดเจน ความสามารถของกวีไทยโบราณที่สร้างงานประพันธ์ที่มีความงดงาม โดยใช้ภาษาพรรณนาดังกล่าวนี้นี้คือคุณค่าของตัวบทวรรณคดีสมัยสุโขทัยที่ยังคงปรากฏผ่านมิติกาลเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา; วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย; ศิลปะภาษาพรรณนาภาพ

♦ บทนำ (Introduction) ♦

ตามข้อมูลประวัติศาสตร์วรรณคดีไทย ยุคแรกเริ่มของวรรณคดีไทยกำหนดที่สมัยสุโขทัย เมื่อพิจารณาการสร้างเสพวรรณคดีสมัยสุโขทัยที่สัมพันธ์กับบริบทสังคมการเมือง ศาสนา และวัฒนธรรม พบว่าช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 18-20 อาณาจักรสุโขทัยเอื้อต่อการสร้างสรรค์มรดกภูมิปัญญาอย่างยิ่ง ประการแรก สุโขทัยเป็นอาณาจักรเครือข่ายพหุวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อกับชุมชนอื่น ๆ พิจารณาจากทำเลที่ตั้ง จะเห็นว่าสุโขทัยตั้งอยู่ระหว่างเครือข่ายการเมืองและวัฒนธรรมติดต่อกับชุมชนภายนอกที่หลากหลายบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง ยม และน่านตอนกลาง ทำให้กลุ่มเมืองสุโขทัยพัฒนาสังคมเป็นแคว้นการเมืองที่ยิ่งใหญ่ที่สุด (Keatnapat, 2023, p.1) ประการที่สอง สุโขทัยมีรูปแบบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ใกล้ชิดประชาชน ทรงคำนึงถึงหลักมนุษยธรรม และให้อิสระแก่ประชาชนในการดำเนินชีวิต ดังหลักฐานลายลักษณ์ในจารึกหลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชว่า “เจ้าเมืองบ่เอาจกอบโนไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้าง ค้า ใครจักใคร่ค้าม้า ค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทอง ค้า” (Fine Arts Department, 2005, p.40) และจารึกนครชุม บันทึกรายชื่อการค้าว่า “ไพร่ฟ้าข้าไทย ขี่เรือไปค้าขี่ม้าไปขาย” (Fine Arts Department, 2005, p.68) ประการที่สาม สุโขทัยเป็นดินแดนที่รุ่งเรืองด้วยอิทธิพลความเชื่อทางศาสนา ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยสร้างพระธาตุเป็นเมืองศูนย์กลางนครชุม และสร้างพระพุทธรูปตามเมืองต่าง ๆ (Keatnapat, 2023, p.9) บริบทสภาพสังคมอันเกิดจากปัจจัยทั้งสามประการนี้ ส่งผลให้อาณาจักรสุโขทัยเป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจในเขตลุ่มแม่น้ำยม ประชาชนแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมอยู่ตลอดถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาทั้งศาสนาพุทธ พราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี เมื่อประชาชนมีหลักให้ยึดมั่นในระบบการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรม จึงก่อเกิดความเจริญรุ่งเรืองในภูมิปัญญาของชาวสุโขทัยใน “ศาสตร์” และ “ศิลป์” หลากหลายแขนง เกิดงานศิลปกรรมมากมายอันเกี่ยวเนื่องกับคติความเชื่อทางศาสนา และงานอักษรศาสตร์ที่อยู่คู่แผ่นดินสุโขทัย

ความเจริญรุ่งเรืองในมรดกทางวัฒนธรรมของอาณาจักรสุโขทัย โดยเฉพาะด้านอักษรศาสตร์ เป็นที่ประจักษ์ชัดจากหลักฐานวรรณคดี ดังพบว่าอาณาจักรสุโขทัยมีวรรณคดีประเภทจารึกจำนวนมาก ตัวอักษรที่จารึกยังไม่ลบเลือน นับว่าจารึกหลักนั้นทรงคุณค่าทางภาษา ประวัติศาสตร์ สังคม และศาสนา อาทิ ศิลปจารึกหลักที่ 1 พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ศิลปจารึกวัดศรีชุม ศิลปจารึกนครชุม ศิลปจารึกวัดป่ามะม่วง จารึกวัดช้างล้อม จารึกคำปู้สภ จารึกปู้ขุนจิตขุนจอต จารึกคำอธิษฐาน เป็นต้น

นอกจากจารึกเป็นงานสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นในสมัยสุโขทัย ทำเนียบรายชื่อประวัติวรรณคดีไทยในสมัยนี้มีวรรณคดีประเภทโลกศาสตร์เล่มแรกในภาษาไทย คือ ไตรภูมิพระร่วง หรือไตรภูมิภกาสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ 1 หรือสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย ทรงรจนาไตรภูมิพระร่วงในปี พ.ศ.1888 นอกจากเนื้อหาไตรภูมิพระร่วงมีคุณค่าเรื่องจักรวาลวิทยาโดยนำเสนอภูมิทั้งสาม คือ กามภูมิ รูปภูมิ และอรุณภูมิ ไตรภูมิพระร่วงยังมีคุณค่าทางวรรณคดี เพราะผูกเรื่องได้ดี มีศิลปะการใช้ภาษา มีโวหารเปรียบเทียบ ทำให้เห็นภาพ ผู้อ่านเกิดความรู้สึกและจินตนาการคล้อยตาม (Fine Arts Department, 2013, p. 85)

การที่บรรพชนไทยรักษาและส่งต่อวรรณคดีไทยถึงคนรุ่นหลัง เป็นคุณูปการอย่างสูงที่ทำให้ผู้รับสารรับรู้ภูมิปัญญาในวรรณคดี โดยเฉพาะภูมิปัญญาด้านกลวิธีการแต่งและการนำเสนอเนื้อหา ดังจะเห็นได้ว่าวรรณคดีไทยโบราณแสดงอัจฉริยภาพของกวีหลายประการ เช่น การใช้เสียง ใช้การเคลื่อนไหว และใช้คำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง (Pienchob, 1999, p. 11-12) กวีเข้าใจธรรมชาติและคุณสมบัติของวรรณคดีว่าการสื่อสาร “ภาพวาด” ในความรู้สึกนึกคิดสู่ “ภาษาวรรณศิลป์” กวีจึงอาศัยฝีมือและองค์ความรู้ถ่ายทอดผลงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย

ด้วยเหตุที่วรรณคดีไทยเป็นผลงานสร้างสรรค์ที่มีจุดมุ่งหมาย กวีใช้ความรู้ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์พรรณนาสิ่งที่เข้าใจยากให้กลายเป็นสิ่งเข้าใจได้ง่าย ให้ความสำคัญต่อกลวิธีการแต่งสื่อความให้เห็นภาพ ประเด็นนี้กุสุมา รักษmani (Raksamani, 2004a, p.93) กล่าวไว้อย่างชัดเจนและน่าสนใจยิ่งว่า “กวีแต่ก่อนมีความสามารถในการพรรณนาภาพ” และได้ตั้งข้อสังเกตกลวิธีการพรรณนาในไตรภูมิพระร่วง โดยเฉพาะการกล่าวถึงตัวเลข ก็เพื่อให้ปรากฏภาพเป็นรูปธรรม “เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจของผู้คนในยุคสมัยนั้น การกำหนดเวลา ขนาด หรือจำนวนเป็นตัวเลขจึงทำให้เห็นรูปลักษณะชัดเจนยิ่งขึ้น” (Raksamani, 2006, p. 217)

ศิลปะการใช้ภาษาที่ผู้แต่งกล่าวถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมให้ผู้เสพวรรณคดีเห็นภาพเป็นรูปธรรม นับว่าเป็นภูมิปัญญาอันเกิดจากการเลือกสรรศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาภาพอย่างชาญฉลาด เป็นสารสำคัญที่ทำให้ผู้เสพวรรณคดีเกิดจินตนาการ เข้าใจสาระความคิด และศิลปะทางภาษาในงานประพันธ์ ดังนั้น การศึกษาให้เห็นชัดว่าวรรณคดีสมัยสุโขทัยประเภทจารึก และวรรณคดีประเภทโลกศาสตร์ แสดงศิลปะภาษาพรรณนาลักษณะใดบ้าง จะเกิดประโยชน์ที่ทำให้ผู้ศึกษาวรรณคดีไทยประจักษ์ถึงอัจฉริยภาพของกวีไทย ชาบซึ้งถึงคุณค่าวรรณคดีสมัยสุโขทัยที่ส่งสารข้ามกาลเวลามาถึงยุคปัจจุบัน และยังเป็นแนวทางการอนุรักษ์วรรณคดีไทยโบราณที่ดีวิธีหนึ่ง คือ การวิจัยและวิจัย เผยแพร่องค์ความรู้ให้เยาวชนและผู้สนใจวรรณคดีไทยเห็นภูมิปัญญาของกวีโบราณที่เพียรพยายามนำเสนอผลงานวรรณศิลป์ให้เป็นอสังการสมบัติของชาติ

วัตถุประสงค์การศึกษา (Objective)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาในด้านศิลปะการพรรณนาภาพในวรรณคดีสมัยสุโขทัย

นิยามศัพท์เฉพาะ (Definition of terms)

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้คำว่า “กวี” หมายถึง ผู้มีความรู้และความสามารถในการเรียงร้อยถ้อยคำได้อย่างงดงามมีศิลปะ ทำให้เกิดสุนทรียภาพทางเสียงและความหมาย สิ่งของที่รู้สึก นึกคิดในจินตนาการแล้วถ่ายทอดเป็นผลงานวรรณศิลป์ เป็นที่ซาบซึ้งประทับใจ เพราะฉะนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จึงมีได้มุ่งเจาะจงว่ากวีจะต้องเป็นผู้มีอัจฉริยภาพ หรือพรสวรรค์ในการแต่งร้อยกรองเท่านั้น ผลงานวรรณศิลป์ประเภทร้อยแก้วเช่น จารึกสุโขทัยที่มีลีลาภาษาร้อยแก้วโดดเด่นแบบเดียวกับภาษากวีนิพนธ์ก็ควรนับว่าผู้แต่งเป็นกวีได้

ทบทวนวรรณกรรม (Literature review)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาในภาษาและวรรณคดีไทย พบเอกสารที่อธิบายความหมายของภูมิปัญญา และเอกสารที่ชี้ให้เห็นแนวทางการศึกษาภูมิปัญญาในภาษาและวรรณคดีไทยเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ จะยกตัวอย่างเอกสารที่สำคัญ ดังนี้

ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา”

1. ราชบัณฑิตยสถาน (Royal Institute, 2013, p. 872) จัดทำหนังสือ “พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554” อธิบายความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” ไว้ว่า “พื้นความรู้ความสามารถ”

2. กระทรวงวัฒนธรรม (Ministry of Culture, 2016, p. 12) จัดทำหนังสือเรื่อง “วัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญา” อธิบายความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” ไว้ดังนี้ “ภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้ความสามารถ และทักษะซึ่งเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ประมวล พัฒนา ถ่ายทอด สืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาของไทยมีความเด่นชัดในหลายด้าน ทั้งด้านเกษตรกรรม ศิลปกรรม วรรณกรรมและภาษา”

3. เอกวิทย์ ณ ถลาง (Nathalang, 1999, p. 2) เขียนบทความเรื่อง “แนวคิดการศึกษาเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น” อธิบายความหมายคำว่า “ภูมิปัญญา” ไว้ดังนี้ “ภูมิปัญญาเป็น “Wisdom” ที่มนุษย์พัฒนาขึ้นเป็นสิ่งที่เรื่องทั้งเฉพาะตัว เฉพาะถิ่น เฉพาะสังคม หรือเป็นสัจธรรมของมนุษย์โดยรวมก็ได้ สังคมแต่ละแห่งก็มีภูมิปัญญาของตัวเอง ภูมิปัญญาไม่ใช่อะไรอื่น ภูมิปัญญาคือ ความรู้ ประสบการณ์ ทักษะ ความเชื่อ พฤติกรรมที่สั่งสมไว้นั้นเป็นผลจากการปรับตัวของมนุษย์ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม”

ตัวอย่างเอกสารที่กล่าวถึงความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญา” สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาคือ องค์ความรู้ อันเกิดจากทักษะ การฝึกฝน ความสามารถในการสร้างสรรค์ การปรับตัว และประสบการณ์การสั่งสมเรียนรู้ของมนุษย์ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เกิดเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์และสังคม ในงานวิจัยนี้ เมื่อกล่าวถึงภูมิปัญญาในวรรณคดี หมายถึง องค์ความรู้และความสามารถของกวีในการสร้างสรรค์บทประพันธ์ให้เป็นที่ซาบซึ้งตรึงใจของผู้รับสาร

การศึกษาภูมิปัญญาในภาษาและวรรณคดีไทย

1. กุหลาบ มัลลิกะมาส (Manlikamas, 1994, p. 73-75) เขียนบทความเรื่อง “ภูมิปัญญาไทยที่แฝงอยู่ในวรรณคดี” กล่าวว่าวรรณคดีแสดงให้เห็นภูมิปัญญาของผู้แต่งโดยเฉพาะ “ยังผู้แต่งสามารถที่จะสร้างเนื้อเรื่องที่จับกับชีวิตนั้น ๆ ให้ประกอบด้วยความจริง ความดี และความงาม ด้วยวิธีการเสนอที่ดีพิเศษก็ยิ่งแสดงภูมิปัญญามากยิ่งขึ้น” ด้วยเหตุนี้ผู้อ่านวรรณคดีอย่างมีวิจารณ์ญาณ จะต้องตระหนักในภูมิปัญญาที่แฝงอยู่ในวรรณคดี เพราะฉะนั้น สิ่งที่ผู้อ่านจะได้รับภูมิปัญญาที่แฝงในวรรณคดี คือ ความรู้ ความเข้าใจ การวางตัวต่อเพื่อนมนุษย์ รู้จักบทบาทหน้าที่ และธรรมะของคนไทย

2. สุจิต เพียรชอบ (Pienchob, 1999, p. 9-15, p. 17-29) เขียนหนังสือชุดความรู้ภาษาไทย เรื่อง “ภูมิปัญญาไทยในภาษา” มีเนื้อหา 3 เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาในภาษาและวรรณคดีไทย ได้แก่ (1) “ภูมิปัญญาไทยที่แฝงอยู่ในวรรณกรรม” (2) “ภูมิปัญญาไทยในโคลงโลกนิติ” (3) “ภูมิปัญญาไทยในสวัสดิรักษาคำกลอน” ผลงานทั้ง 3 เรื่อง ชี้ให้เห็นว่า วรรณคดีไทยเพียบพร้อมด้วยภูมิปัญญาของกวีไม่ว่าจะเป็นกลวิธีการแต่ง ข้อคิด คำคม และวัฒนธรรม เพราะฉะนั้น การอ่านวรรณคดีไทยจึงแสดงให้เห็นภูมิปัญญาและภูมิธรรมอย่างสูง มีคุณค่าคู่ควรแก่การอนุรักษ์และสืบสานต่อไป

3. กุสุมา รักษมณี (Raksamani, 2004a, p. 89-96) เขียนหนังสือเรื่อง “กุสุมา รักษมณี 60” ข้อมูลที่มีประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ คือเนื้อหาในชื่อหัวข้อ “ภูมิปัญญาไทยที่แฝงอยู่ในวรรณคดี” แสดงให้เห็นว่าวรรณคดีนั้นมีภูมิปัญญา 2 ชั้น คือ ภูมิปัญญาของภาษา เห็นได้จากคลังคำและสำนวนภาษาที่ปรากฏอยู่มากในวรรณคดี

และภูมิปัญญาของวิถีคิด วิถีมองโลกและมองชีวิต เห็นได้จากวรรณคดีที่สอนให้เข้าใจอารมณ์อย่างถึงแก่นของมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องรูป รส กลิ่น เสียง แทนที่จะสอนตรง ๆ แต่กลับสอนในรูปแบบที่เป็นบทวิจารณ์ชีวิต

ตัวอย่างเอกสารที่กล่าวถึงการศึกษาภูมิปัญญาในภาษาและวรรณคดีไทยข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการอ่านวรรณคดีไทยอย่างพินิจพิเคราะห์จะพบว่าภูมิปัญญาในมิติต่าง ๆ แฝงอยู่อย่างประณีต ลุ่มลึก การทบทวนเอกสารที่กล่าวมานี้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา “ภูมิปัญญาในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: กรณีศึกษาศิลปะภาษาพรรณนาภาพ” เพราะผลการศึกษานับสนุนว่าการศึกษากลวิธีทางวรรณศิลป์นั้นเอื้อต่อการประจักษ์ถึงภูมิปัญญาการใช้ภาษาของกวีได้อย่างลึกซึ้ง

ผลการศึกษา (Main Result)

จากการศึกษา “ภูมิปัญญาในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: กรณีศึกษาศิลปะภาษาพรรณนาภาพ” โดยคัดเลือกตัวบทวรรณคดีสมัยสุโขทัยมาศึกษาบางส่วน ดังนี้ 1. วรรณคดีประเภทโลกศาสตร์ ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง 2. วรรณคดีประเภทจารึก ได้แก่ 1) จารึกพ่อขุนรามคำแหง 2) จารึกวัดศรีชุม 3) จารึกวัดพระยืน 4) จารึกปู่ขุนจิตขุนจอต 5) จารึกวัดบูรพาราม 6) จารึกคำอธิฐาน

ผู้วิจัยพบว่ากวีสมัยสุโขทัยแสดงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์ศิลปะภาษาพรรณนาภาพ ดังจะชี้ให้เห็นผลการศึกษาศิลปะภาษาพรรณนาภาพใน 3 หัวข้อ คือ 1) การใช้ภาพพจน์ 2) การจัดเรียงความประสานของเสียงและความหมายในประโยค 3) การใช้จำนวนตัวเลข ดังนี้

1. การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์เป็น การใช้ภาษาลักษณะพิเศษแตกต่างจากภาษาสื่อสารทั่วไป ภาษาทั่วไป สื่อความหมายตรงตัว แต่ภาษาภาพพจน์สื่อความหมายซับซ้อน กระตุ้นให้ผู้รับสารนึกคิดถึงความหมายในจินตนาการที่ลึกซึ้งกว้างไกล จากการศึกษาศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาภาพในวรรณคดีสมัยสุโขทัย พบการใช้ภาพพจน์ที่หลากหลาย ดังนี้

1.1 การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบตามขนบวรรณคดีพระพุทธศาสนา

กวีใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบตามขนบวรรณคดีพระพุทธศาสนา พบในไตรภูมิพระร่วง โดยเฉพาะภาพพจน์อุปมาที่ดำเนินตามขนบในวรรณคดีพระพุทธศาสนา เช่นตอนที่ว่าด้วยมหาอวิจิตรก สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงกล่าวถึงช่วงเวลาที่ยาวนานที่สัตว์นรกเสวยทุกข์อยู่ในมหาอวิจิตรกเป็นเวลายาวนานหนึ่งกัลป์ ผู้รจนาดังกระหว่า “แลกัลป์หนึ่งนั้นข้าหิงนานประมาณเท่าใดเล่า” (Royal Institute, 2001, p. 43) เมื่อตั้งคำถามเร้าความใคร่รู้ของผู้รับสารถึงช่วงเวลา 1 กัลป์ว่ายาวนานเท่าใดแล้ว ก็ต่อด้วยคำตอบชี้แจงความสงสัยนั้นอย่างละเอียด ทรงอธิบายไต่บายว่าการนับเวลาในมหาอวิจิตรก ไม่อาจนับตามวันเวลาจากเดือนไปเป็นปี แต่จะอธิบายด้วยการใช้ภาพพจน์แบบอุปมา ดังที่ว่า

และนับด้วยปีแลเดือนไสรับมีอาจนับได้ เท่าเ็นไว้แต่จะอุปมาให้รู้
ยังมีภูเขาอันหนึ่ง โดยสูงไซ้ไรได้โยชน์หนึ่ง โดยรอบเขานั้นไสรได้ 3 โยชน์ แลถึง
ร้อยปีเอาผ้าทิพย์อันอ่อนดั่งคว้นไผมากวาดภูเขาแต่แลคาบ เมื่อใดภูเขานั้นราบ
เพียงแผ่นดิน จึงเรียกว่าสิ้นกัลป์หนึ่งแล

(Royal Institute, 2001, p.43-44)

จากเนื้อความข้างต้น สะท้อนภูมิปัญญาของกวีในการใช้ภาพพจน์อุปมาได้อย่างดงามละเอียดลึกซึ้ง กวีแสดงให้เห็นระยะเวลายาวนานที่สัตว์นรกเสวยวิบากกรรมในมหาอวิจิตรก โดยกล่าวถึงการนับเวลาที่เกี่ยวข้องว่า “กัลป์” เปรียบเทียบให้เห็นว่าในทุกระยะเวลา 100 ปี นำผ้าทิพย์ที่ละเอียดอ่อนเหมือนคว้นไผมากวาดภูเขาสูงใหญ่จนราบเป็นหน้ากลอง เวลานั้นจึงจะนับว่าเป็น 1 กัลป์

การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบดังกล่าวนี้ กวีดำเนินตามขนบวรรณคดีพระพุทธศาสนา ในรูปแบบภาพพจน์เปรียบเทียบผ่านกลวิธีปุจฉา-วิสัชนาหรือการถามคำถามและคำตอบ ปุจฉา-วิสัชนาที่เป็นภาพพจน์มีความสำคัญมากในวรรณคดีพระพุทธศาสนา เพราะเป็นกลวิธีสื่อสารธรรมที่มีความลึกซึ้งแตกต่างกันหลายระดับ ดังการศึกษาของพิสิทธิ์ กอบบุญ (Kobbun, 2005, p. 203) กล่าวว่า ปุจฉา-วิสัชนาที่เป็นภาพพจน์ในวรรณคดีพระพุทธศาสนา เป็นวิธีการสื่อสารธรรม กล่าวคือ “ช่วยสร้างความรู้จากอุปธรรมไปสู่ความรู้ทางพุทธศาสนาซึ่งเป็นนามธรรม ให้มนต์ศาสน์สร้างประสบการณ์จากสิ่งที่ยังไม่รู้หรือทำให้สิ่งที่เคยรู้กระจ่างขึ้น” ไตรภูมิพระร่วงใช้ปุจฉา ตั้งคำถาม แล้วตามด้วยวิสัชนา อธิบายระยะเวลาอันยาวนานเรียกว่ากัปหรือกัลป์ การอธิบายระยะเวลาอันยาวนานนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงไขความกระจ่างให้แก่พระภิกษุสงฆ์ เป็นผลสำเร็จมาแล้ว ดังที่พระสูตรในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค

อธิบายระยะเวลา 1 กัลป์ด้วยกลวิธีแบบอุปมา ปรากฏในปัพพตสูตร กล่าวถึงข้อสงสัยของพระภิกษุที่ทูลถาม พระพุทธเจ้าว่าระยะเวลา 1 กัลป์หรือ 1 กัลป์นั้นยาวนานเท่าใด พระพุทธเจ้าตรัสแก่เหล่าภิกษุว่าระยะเวลา 1 กัลป์ยากจะกำหนดชัดเจนได้ พระภิกษุจึงขอให้พระพุทธองค์แสดงวิธีเปรียบเทียบแบบอุปมา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์จึงใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อให้พระภิกษุเข้าใจว่าระยะเวลา 1 กัลป์ อันแสนยาวนานนั้น เทียบกับการที่มีบุรุษนำผ้าแคว้นกาสีมาลูบภูเขาหิน ลูกใหญ่ยาว กว้าง และสูง 1 โยชน์ รอให้เวลาครบ 100 ปี บุรุษผู้นั้นจึงนำผ้ามาลูบครั้งหนึ่ง ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนภูเขาใหญ่ราบเรียบก็ยังไม่สิ้นเวลา 1 กัลป์ (Mahachulalongkornrajavidyalaya, 1996, p. 220-221)

สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงประมวลกลวิธีการสร้างชุดคำอธิบายเรื่องระยะเวลา ที่เรียกว่า กัลป์ตามขนบวรรณคดีพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงถ่ายทอดคำอธิบายระยะเวลา 1 กัลป์ด้วยถ้อยคำและลีลาภาษาไทยกระฉ่างชัด โดยเฉพาะการใช้คำว่า “ผ้าทิพย์” ที่นำมาเป็นเครื่องมือกำหนดนับเวลา สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงสร้างสรรค์ความเปรียบดังกล่าว โดยทรงอาศัยภูมิปัญญาต่อยอดความเปรียบเดิมในพระสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงบุรุษนำผ้าจากแคว้นกาสีมาลูบภูเขาใหญ่ ปรับเปลี่ยนผ้าจากแคว้นกาสีมาเป็นความเปรียบชุดใหม่ คือ เป็นผ้าพิเศษของเทวดา ไม่ใช่ผ้าหาได้ทั่วไปในโลก คุณลักษณะของผ้าพิเศษนี้ก็เปรียบเทียบว่า “อ่อนดั่งคว้นไฟ” สื่อความหมายว่าผ้าทิพย์นี้อ่อนนุ่ม บางเบา เหมือนคว้นไฟ ชวนให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกว่าการจับต้องผ้าทิพย์เหมือนสัมผัสอากาศที่ไม่มีน้ำหนัก กวีใช้คำกริยาว่า “กวาด” คือทำให้ราบเรียบ เพื่อชี้ให้เห็นว่าผ้าทิพย์มากกว่าภูเขาลูกใหญ่ สูง 1 โยชน์และรอบภูเขาวัดได้ 3 โยชน์ จนราบเป็นพื้นดินจึงจะเรียกว่าสิ้น 1 กัลป์ จะเห็นได้ว่าความหมายอันเกิดจากภาพพจน์การนำผ้าทิพย์มากกว่าภูเขาจนราบเป็นพื้นดินแทนการนับช่วงระยะเวลา 1 กัลป์ สื่ออารมณ์ความรู้สึก และจินตนาการรับรู้ตรงกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารว่าระยะเวลา 1 กัลป์ในนรกมหาวงศ์ปีระยะเวลาที่กักขังสัตว์นรกที่กระทำอนันตริยกรรมต้องชดใช้โทษร้ายแรงราวกับไม่มีระยะเวลาสิ้นสุด

1.2 การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบโดยอาศัยความรู้ทางชีววิทยาและธรรมชาติวิทยา

การใช้ภาพพจน์ในลักษณะนี้ ผู้วิจัยพบว่าเกิดจากภูมิปัญญาของกวีที่เป็นคนช่างเก็บรายละเอียดช่างจดจำ และเปรียบเทียบสิ่งที่รับรู้ทางชีววิทยาและธรรมชาติวิทยามาเชื่อมโยงกับจินตนาการของกวี ดังจะเห็นจากที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงสร้างสรรค์ภาพพจน์ เมื่อทรงกล่าวถึง “กลละ” คือการก่อเกิดรูปร่างมนุษย์หญิงชายที่อยู่ในครรภ์มารดาช่วงสัปดาห์แรก ผู้อ่านไตรภูมิพระร่วงอาจเกิดคำถามหรือสงสัยว่ากลละคือสิ่งใด มีลักษณะอย่างไร สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงอธิบายสิ่งที่เรียกว่า “กลละ” หรือ “ตัวอ่อนทารก” ในครรภ์ของผู้หญิง เพื่อให้ผู้คนสมัยสุโขทัยเข้าใจและเห็นภาพชัดเจน ดังความว่า

ผู้หญิงอันมีศัพพะด้วยชลามพูชโยนิ เมื่อแรกก่อเป็นนั้่นน้อยนักหนา แลเรียกชื่อว่า กลละ หัวปี่มีเท่านี้ เอาผมคนในแผ่นดินเราอยู่นี้มาผ่าออกเป็น 8 คาบ เอาแต่คาบเดียวมาเปรียบเท่าผมคนในแผ่นดินอันชื่ออุตตรกรู้นั้น แลเอาเส้นผมของชาวอุตตรกรู้นั้นแต่เส้นหนึ่งชุบน้ำมันงาอันใสงามนั้นเอามาสลัดเสียได้ 7 คาบ แล้วจึงถืออยู่ น้ำมันนั้นย่อยลงมาปลายผมนั้นทำนว่ายังใหญ่กว่ากลละนั้นเลย ทราชนันชื่อว่าชาติอุณาโลมอันอยู่ในตีนเขาพระหิมพานต์ แลเส้นขนนั้นยังน้อยกว่าเส้นผมของชาวอุตตรกรูโรหิวนั้นเล่า ให้เอาขนทราชนันชื่อชาติอุณาโลมเส้นหนึ่งชุบน้ำมันงาอันใสงาม เอาออกมาสะบัดเสียได้ 7 คาบ แล้วจึงถืออยู่ น้ำมันนั้นย่อยลงมาในปลายขนทราชนันจึงเท่ากลละนั้นไสร้ กลละนั้นใสงามนักหนาดังน้ำมันงาอันพึ่งตกใหม่ งามดั่งเปรียงประค้อนแรกออกใหม่

(Royal Institute, 2001, p.70-71)

ในยุคสมัยสุโขทัย นักปราชญ์และผู้คงแก่เรียนรับรู้และเข้าใจกระบวนการทางธรรมชาติ ที่เกี่ยวกับการกำเนิดชีวิตตามบริบทยุคสมัยนั้น คือ สังเกตและจดจำรายละเอียดต่าง ๆ ของธรรมชาติ ต่างจากกระบวนการทางชีววิทยาในยุคปัจจุบัน ที่อาศัยเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ให้ผลลัพธ์กำเนิดชีวิตในครรภ์มารดา ซึ่งอธิบายพัฒนาการของทารกอย่างเป็นระบบตั้งแต่กระบวนการเซลล์สุจิ (Sperm) ปฏิสนธิกับเซลล์ไข่ (Ovum) แล้วเจริญเติบโตเป็นตัวอ่อนเอ็มบริโอ (Embryo) กระทั่งตัวอ่อนพัฒนาอวัยวะแต่ละส่วนมีรูปร่างกลายเป็นทารกในครรภ์มารดา ยิ่งกว่านั้นสตรีมีครรภ์ยังสามารถตรวจอัลตราซาวด์ (Ultrasound) ดูภาพพัฒนาการตัวอ่อนทารกในครรภ์ด้วยเครื่องมือการแพทย์ที่ทันสมัยได้ด้วย จากความแตกต่างด้านองค์ความรู้ทางการแพทย์ในยุคสมัยปัจจุบันเมื่อมองย้อนไปยังยุคโบราณ จึงทำให้ตั้งข้อสังเกตได้ว่าคนในสมัยสุโขทัยมีภูมิปัญญารับรู้และเข้าใจภาพพัฒนาการของทารกในรูปแบบหนึ่ง โดยอาศัยการสังเกตจากสิ่งรอบตัว นั่นคือหยदन้ำมันงา ดังที่เนื้อความไตรภูมิพระร่วงข้างต้น แสดงภาพพจน์เปรียบเทียบโดยกวีอาศัยความรู้ทางชีววิทยาและธรรมชาติวิทยามาจินตนาการถึงตัวอ่อนทารกที่ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างอยู่ในครรภ์มารดา ระยะเริ่มต้น สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงกล่าวถึงกลละว่าหยदन้ำมันงาที่ปลายเส้นผมของชาวอุตตรกรูทวีปมีขนาดเล็กมาก แต่ถึงหยदन้ำมันงาจะเล็กอย่างไร ก็ยังมีขนาดใหญ่กว่ากลละ คือ ต้องนำขนเนื้อทราชนาติอุณาโลมชุบน้ำมันงาแล้วสะบัด 7 ครั้ง น้ำมันงาปลายขนจึงมีขนาดเท่ากลละ การสื่อความหมายให้เห็นภาพด้วยกลวิธีเปรียบเทียบดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นภูมิปัญญาในศิลปะการประพันธ์วรรณคดี ดังที่พระยาอนุมานราชธนอธิบายว่ากลละถ้าเปรียบกับความรู้สมัยใหม่ น่าจะมีขนาดเล็กเท่าอนุปรมาณู การสื่อภาพ

กลละเป็นสิ่งที่มีความเล็กมาก ถ้าจะให้เกิดมโนภาพสัมผัสได้ด้วยตา นึกเห็นภาพได้ง่าย ก็จะใช้วิธีการเปรียบเทียบ และผู้รับสารจะต้องมีความรู้สึกลักษณะที่เรียกว่า “ศิลปะวรรณคดี” ในการเข้าใจความหมายด้วย เพราะการประพันธ์ลักษณะนี้เป็น “วิธีการกล่าวเน้นความให้เห็นชัด” (Anuman Rajadhon, 1969, p. 68)

สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงอาศัยภูมิรู้ที่ทรงศึกษาค้นคว้าจากตำราหลายเล่ม ดังปรากฏชื่อคัมภีร์บาลีในบานแพนง และความคิดสร้างสรรค์ของพระองค์ทรงอธิบายสิ่งที่เรียกว่า “กลละ” หรือ “ตัวอ่อนทารก” ได้อย่างเป็นผลสำเร็จ การสื่อกลละว่าเล็กมากและความใสบริสุทธิ์เป็นเงาเลื่อมเหมือนน้ำมันงาที่เพิ่งตักใหม่ และเหมือนน้ำมันจากไขข้อของวัวที่เป็นน้ำมันสะอาดใส่นั้น สะท้อนให้เห็นความช่างสังเกต พินิจพิจารณา และการสร้างจินตภาพของกวีโดยใช้ความเปรียบอย่างต่อเนื่อง ศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาให้เกิดภาพของกลละดังกล่าว ยังทำให้ผู้รับสารเห็นว่าการปฏิเสธของสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่ยากจะมองเห็นแล้วพัฒนาเป็นตัวอ่อนทารกในครรภ์มารดา คือ กระบวนการอันนำมหัสจรรย์ เป็นสิ่งที่งดงามและบริสุทธิ์ผ่องใสของชีวิตหนึ่งที่ถือกำเนิดมาในโลกนี้

วรรณคดีไทยประเภทจารึก แม้มีข้อจำกัดเชิงกายภาพของพื้นที่นำเสนอเนื้อหาวรรณคดี แต่ผู้วิจัยพบว่าจารึกสมัยสุโขทัยหลายหลัก กวีเชื่อมโยงกับภาพพจน์ความเปรียบกับพืชพรรณธรรมชาติ เพื่อสื่อความหมายเน้นย้ำปริมาณ และขนาดของรูปทรงได้อย่างงดงามยิ่ง ตัวอย่างเช่น ในจารึกหลักที่ 2 วัดศรีชุม ประเสริฐ ณ นคร (Na Nagara 2004, p. 28) ยืนยันอายุจารึกหลักนี้ โดยสอบทานอักขรวิธีกับจารึกหลักอื่น ๆ พบว่า “จารึกขึ้นประมาณ พ.ศ.1914 หรือหลังจากนั้น”

จารึกวัดศรีชุมเปี่ยมด้วยภูมิปัญญาการประพันธ์ของกวี การสื่อความหมายสิ่งที่เข้าใจได้ยาก กวีจะใช้ภาษาภาพพจน์เปรียบเทียบกับถ่ายทอดความหมาย ดังเนื้อหาจารึกตอนหนึ่งแสดงให้เห็นภูมิปัญญาที่กวีเปรียบเทียบกับท่อนอ้อย เพื่อเน้นย้ำปริมาณ ดังที่ว่า “ชาวสีหลทั้งหลาย เห็นอัศจรรย์ดังอัน เขาจึงขึ้นทอดตนไหวคันทพิตเบญจางค นอนพกซังดินพระศรีศรีทธาราขุฬามณี คนทั้งหลายไหวคันทเต็มแผ่นดินอุปมาดังเรียงท่อนอ้อยไว้มากตามดาซเต็มทีสถานนั้นแล” (Fine Arts Department, 2005, p. 118) ข้อความจารึกอยู่ในเหตุการณ์ที่สมเด็จพระมหาเถรศรีศรีทธาเดินทางมาบูรณะมหายังคงเจดีย์ในศรีลังกา ชาวลังกาทำหมูป่านมาร่วมเป็นสักขีพยานการบูรณะศาสนสถานและมหัสจรรย์ใกล้กับพระศรีรัตนมหาธาตุที่แสดงปาฏิหาริย์ จารึกกล่าวถึง “โยธา” หรือ “บวราร” องค์หนึ่งของพระศรีรัตนมหาธาตุ แสดงเหตุลอยขึ้นไปยังอากาศเวียนขวารอบสมเด็จพระมหาเถรศรีศรีทธา แล้วสถิตกึ่งกลางหน้าผากของสมเด็จพระเถระปาฏิหาริย์เช่นนี้สร้างความมหัศจรรย์ใจให้แก่สมเด็จพระเถระและชาวลังกาถึงขนาดนอนราบกราบไหว้แบบเบญจางคประดิษฐ์ กวีสื่อปริมาณของชาวลังกาที่นอนราบแสดงความเคารพว่ามีจำนวนมากเต็มสถานที่แห่งนั้น

กวีใช้กลวิธีอุปมาโวหารกล่าวถึงท่อนอ้อยเปรียบเทียบกับลำตัวของคน สร้างความหมายจินตภาพว่าชาวลังกาที่กราบไหว้ทอดตัวเต็มพื้นดินมีจำนวนมาก กวีไม่ได้ระบุตัวเลขในเชิงสถิติว่าผู้คนชาวลังกามีมากเท่าไรนับได้กี่คน แต่กล่าวโดยภาพรวมว่าผู้คนเนืองแน่นเหมือนท่อนอ้อยเรียงรายบนพื้นดิน กลวิธีการสื่อความเช่นนี้เป็นภูมิปัญญาของกวีซึ่งอนุมานได้ว่า กวีไม่ได้อยู่ร่วมเหตุการณ์กับสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธา เพราะกวีรับสารจากคำบอกเล่ามา จึงต้องใช้ความสามารถถ่ายทอดสิ่งที่รับรู้มาให้นับว่าหนักหนาเชื่อถือ โดยใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เพื่อสื่อความหมายโน้มน้าวผู้รับสารให้เกิดความรู้สึกอัศจรรย์ใจ ถ่ายทอดภาพเหมือนถ่ายภาพมุมสูงแล้วให้ผู้รับสารประจักษ์ว่าเมื่อมองจากที่สูงยังพื้นดินจะเห็นท่อนอ้อย วางเรียงแน่นพื้นดินเหมือนลำตัวของผู้คนอนชิตเบียดกัน

จารึกวัดบูรพาราม พุทธศตวรรษที่ 20 เป็นตัวอย่างจารึกสมัยสุโขทัยที่สะท้อนภูมิปัญญาของกวีในการสร้างสรรค์ศิลปะภาษาพรรณนาในรูปของภาพพจน์ความเปรียบเชื่อมโยงกับความรู้ในธรรมชาติ ศิลปะการใช้ภาษาภาพพจน์ในจารึกหลักนี้เน้นย้ำขนาดของรูปทรงสิ่งที่เป็นวัตถุเพื่อให้เกิดภาพแจ่มชัดขึ้น ดังความตอนหนึ่งในจารึก กวีกล่าวถึงลักษณะของพระธาตุพรรณนาด้วยโวหารภาพพจน์ว่า “พระธาตุเจ้าตน....มีพรรณดั่งสังข์ พระธาตุเจ้าสองตนโสดยังมีพระธาตุเจ้า.....ตนหนึ่งญาณคัมภีร์เอามาแต่ลังกาทวีป ตนหนึ่งรวมเท่าข้าวสารสาลี มีพรรณดั่งแก้วผลึก ตนหนึ่งน้อยเท่าพันธุ์ผักกาด มีพรรณดั่งพิกลู” (Fine Arts Department, 2005, p. 418) เห็นได้ชัดว่ากวีมุ่งสื่อสารภาพพระธาตุของพระอรหันต์ในมิติขนาดรูปทรงว่ามีขนาดเล็ก เป็นทรงกลมรี สีขาวขุ่น โดยเปรียบเทียบพระธาตุองค์หนึ่ง มีขนาดเท่าข้าวสารสาลี มีสีเหมือนแก้วผลึก พระธาตุอีกองค์หนึ่งก็มีขนาดเท่า เมล็ดพันธุ์ผักกาด มีสีเหมือนดอกพิกลู การสื่อภาพพจน์เช่นนี้ช่วยให้เห็นภาพพระธาตุซึ่งมีหลายองค์ มีขนาดและสีสันนิษฐานจินตนาการได้ง่าย เมื่อผู้รับสารมีความเชื่อและรับรู้ภาพที่กวีสื่อออกมาตรงกัน ย่อมเกิดความรู้สึกศรัทธาและเลื่อมใสในพระธาตุมากยิ่งขึ้น ที่สำคัญการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบโดยที่กวีอาศัยความรู้จากการสังเกตขนาดและสีของเมล็ดข้าวสารสาลี และเมล็ดพันธุ์ผักกาดมาเปรียบเทียบกับพระธาตุเจ้า นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สร้างมิติทางภาษาให้ผู้รับสารเข้าใจได้แจ่มแจ้ง

1.3 การใช้ภาพพจน์ที่มีความหลากหลายในบริบทความเชื่อทางศาสนา

วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัยทุกเรื่องสะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ผสมผสานกัน ลักษณะความเชื่อที่มีลักษณะเป็นนามธรรมดังกล่าว กวีสะท้อนภูมิปัญญาสื่อความหมายผ่านศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาภาพ โดยใช้ภาพพจน์ที่มีความหลากหลายในบริบทความเชื่อทางศาสนาดังพบว่ กวีใช้ภาพพจน์ในบริบทของพิธีกรรม และบริบทความมหัศจรรย์ใจในสิ่งอันเป็นทิพย์ ดังนี้

1.3.1) การใช้ภาพพจน์ในบริบทของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์

การใช้ภาพพจน์ในบริบทของพิธีกรรม ดังเห็นได้จากเหตุการณ์สำคัญการกระทำสัตย์สาบานระหว่างชนชั้นปกครอง กวีผู้แต่งจารึกจะอัญเชิญเทวดา อารักษ์ และวิญญาณให้มาร่วมเป็นสักขีพยาน เนื่องจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อัญเชิญมานั้นเป็นความคิดและความเชื่อในลักษณะนามธรรม ไม่มีตัวตน มีความลึกซึ้งที่อยู่เหนือโลกมนุษย์ มองเห็นและสัมผัสไม่ได้ แต่เชื่อว่าจะให้คุณและให้โทษเป็นที่น่าเกรงขามได้ ผู้รจนาจารึกจึงใช้ภาพพจน์สื่อถึงสิ่งที่ไม่ใช่ชีวิตเหล่านี้ ให้มีความรู้สึกนึกคิดราวกับมนุษย์ เสมือนว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมสนทนากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นได้ตอบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ เรียกภาพพจน์ประเภทนี้ว่า สมมุติภาวะ (apostrophe) (Raksamani, 2004b, p.21-22) ขณะเดียวกันก็ปรากฏภาพพจน์อติพจน์พรรณนาเกินความจริง แต่ขณะเดียวกันก็เป็นความจริงที่รับรู้ได้ในความรู้สึก (Chongstitvatana, 2006, p. 39) เห็นได้จากตัวอย่างจารึกสมัยสุโขทัย ดังนี้

จารึกปูขุนจิตขุนจอต หรือรู้จักกันในชื่อจารึกปูสกลสถาน จุลศักราช 754 มหาศักราช 1314 ตรงกับพุทธศักราช 1935 จารึกหลักนี้เนื้อความชำรุดหลายส่วน แต่เนื้อหาที่อ่านจับใจความได้ชี้ให้เห็นว่ามีการกระทำสัตย์สาบานระหว่างผู้เป็นใหญ่ในเมืองสุโขทัย ดังเนื้อความตอนต้นผู้รจนาจารึกกล่าวถึงปูกับหลานทำสัตย์สาบานโดยอัญเชิญวิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของเจ้านาย อารักษ์ และผีจำนวนมากให้มาปรากฏกายอยู่รวมกันในสถานที่ทำพิธีกรรม ดังที่ว่า

(ส)บลด้วยกันนี้จูงให้ได้แก่ (อารัก)ษ์ทั้งหลายอันมีในน้ำในถ้ำ (ว)งศาหน พระยาผู้ปู ปู่ พระยา ปู่เริง ปู่มุง ปู่พอง ปู่ฟ้าพื้น (ผ)ากอง ปู่พระยาคำฟู (พระ)ยาผากองเท่านั้น ดำพงศ์กำ (ผ)ิลิทธิแล แต่นี้ดำพงศ์ ผิปู่ผาคำ (ผ)ูงผู้หวน ปู่ขุนจิต ขุนจอต ปู่พระยาศ(รีอินทรา)ติย์ ปู่พระยาบาน ปู่พระยารามราช ปู่โสส (ส)งคราม ปู่พระยาเลอไทย ปู่พระยาจวังนำถม ปู่ (พระ)ยามหารธรรมราชา พ่อจำเมือง พ่อเลอไทยแล(ล)ไทยผู้ดีผิวขาวเลื่องเท่านั้นแล แม้ผู้ใดบื้อชื่อไซ้ให้(ผ)ิมัน ทั้งเลื้อใหญ่ เขาพุดาเขาผาดานผาแดง) ผ่างแม่พระศักดิ์พระสอเลื้อทนายปางนสถาน ปู่พระมีนหมื่นห้วยแสงดง ทั้งปู่เจ้าพระขงเขยรรยง พระศรี ผิบางพระศักดิ์ อารักษ์ทุกแห่งแต่งตาตูดองปู่หลานรักกัน ผิผู้ใดใครบื้อชื่อ จูงผิผูงนี้หักก้านาวค้อย่าเป็นพระยาเลิงเท่าเป็นเจ้าอยู่ย่นินตายดั่งวัน ทนดั่งเคียวรียว เขียวเห็นอเวจिनรก ตกอบายเวทนา เสวยมหาวิบาก อย่าได้คาดได้พบพระพุท พระธรรมพระสงฆ์สักคาบ บาปอันตัด

คองสงฆ์ จูงให้ได้แก่ผู้บิชอบ แต่นี้คำปูลานสบถด้วยกัน จูงทันเห็นเป็นปรีตยักษ์
ดั่งคำกล่าวนี ฌิผู้ใดจางงจงชื่อไซ้ให้ได้ดั่งสมุทธีปรารภนาในช้วนี่ช้วนฟ้าเท่าฟ้า
ปรโลกโมกษนิรพานสถานวิสุทธิา

(Fine Arts Department, 2005, p. 154-155)

ข้อความจารึกข้างต้น กวีใช้ภาพพจน์ในบริบทของพิธีกรรม กวีรำลึกถึงบรรดาเจ้านายในสาย
ตระกูลของปู่พระยาที่ล่วงลับไปแล้ว โดยอัญเชิญให้มาเป็นสักขีพยานรับรู้การกระทำสัตย์สาบานของปู่กับ
หลาน รายชื่อปู่พระยาจำนวนมากนี้สะท้อนให้เห็นว่ากวีมีความจำดี เก็บรายละเอียดรายชื่อ บรรพชนใน
สายตระกูลของปู่พระยามากล่าวรวมไว้ในที่เดียวกัน เพื่อสร้างบรรยากาศความเป็นพิธีกรรม สะท้อนภูมิรู้
ในทางศาสนาและวัฒนธรรม ดังที่กวีอ้างถึงเทวดาอารักษ์ วิญญานผีเจ้าป่า ความเชื่อเรื่องนรก และคำสาปแช่ง
เพื่อให้บรรลุตฤประสงค์ของการทำสัตย์สาบาน การสื่อความหมายสิ่งที่เป็นนามธรรม กวีใช้ศิลปะทางภาษา
ที่เรียกว่าภาพพจน์สมมุติภาวะ แสดงสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติในความรู้สึคนึกคิดให้มีชีวิตประหนึ่งว่าเป็น
บุคคล รับรู้ จับต้อง และลงโทษผู้ทำผิดคิดคดได้ ขณะเดียวกัน คำสาปแช่งลงโทษและคำอวยพร กวีใช้
ภาพพจน์พรรณนาเกินจริง เพื่อตอกย้ำบทลงโทษให้พบกับความทุกข์ทรมานอย่างรวดเร็ว ทันทีทันใด
ส่วนฝ่ายใดคงสัจยวาทักให้คิดสิ่งใด สมปรารถนาตราบเท่าขึ้นฟ้าขึ้นปรโลกและบรรลุถึงความหลุดพ้น

จารึกคำอธิษฐาน อักษรไทย ภาษาไทย ไม่ปรากฏชื่อกวีผู้รจนา เพราะเนื้อความจารึกกลืนมาก
จารึกหลักนี้อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 สะท้อนวัฒนธรรมความเชื่อของชาวสุโขทัย ในการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ให้มาร่วมเป็นสักขีพยานการทำบุญ จารึกคำอธิษฐานชี้ให้เห็นว่าคนสมัยสุโขทัยมีความเชื่อในอำนาจสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อผี ศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์ คำอธิษฐานการทำบุญมุ่งหวังผลให้ชีวิตประสบสุข
ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า แสดงความปรารถนาขอให้บรรลุธรรม และได้พบกับพระศาสนาของพระศรีอารีย
เมตไตรย นับเป็นยอดอุดมคติสูงส่งในการส่งสมบุญกุศล จารึกให้ร่องรอยว่าผู้ทำบุญเป็นสตรีนางหนึ่งเข้าใจว่า
เป็นชนชั้นสูง ได้กล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากให้มาร่วมรับรู้การทำบุญมหากุศลครั้งนี้ ดังคำเขียนที่ว่า
“ขุนมาร พระจุฑา[บาล] พระอินทร์ พระพรหม พระยม พ(ระ)[กาน]ลภารเมสุร พระพาย พระนารายณ์
พ...ลกายอสุรคู้หน้าทั้งเขาฝูงนี้อันมีในหก (คว-)ง ฟ้าห้าลานแผ่นดิน ท้าวอนันตจักรวาล” (Fine Arts
Department, 2005, p. 261) ข้อความจารึกแสดงภูมิปัญญาของกวีในการสื่อภาพสิ่งที่สัมผัสจับต้องไม่ได้
คือเทวดาและอสุร ให้แปรภาพเป็นรูปธรรมโดยย่อปริมาณสิ่งที่ผู้ทำบุญอัญเชิญมามีจำนวนมหาศาล ทำให้
ผู้รับสารเกิดความรู้สึกร่วมเห็นภาพเทวดาและสิ่งเร้นลับมารวมตัวอยู่ในสถานที่เดียวกัน สลายความเหินห่าง

ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเร้นลับ เพราะในสถานที่เดียวกันนี้มีทั้งมนุษย์และอำนาจเร้นลับรวมตัวกันเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีเส้นแบ่งระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กวีเลือกใช้คำว่า “อนันตจักรวาล” สร้างจินตนาการให้เห็นภาพอสุรทัณฑ์และเทวดามาร่วมประชุมโดยพร้อมกันมีมากมายเกินคณานับ

การสื่อภาพสิ่งต่าง ๆ เนื่อธรรมชาติที่เป็นนามธรรมโดยกวีใช้ภาพพจน์พรรณนาเกินจริง ใช้ลีลาภาษามีพลังปลูกเร้าจินตภาพในเชิงปริมาณ และใช้คำนามระบุเจาะจงถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ ทุกทิศทุกทางให้มาประชุมพร้อมกันตั้งในเนื้อความจารึกปูชนียวัตถุ จารึกคำอธิษฐาน นับว่าเป็นภูมิปัญญาของกวีในการใช้ศิลปะภาษาพรรณนาให้เห็นภาพเป็นรูปธรรม

1.3.2) การใช้ภาพพจน์ในบริบทความมหัศจรรย์ในสิ่งอันเป็นทิพย์

ภูมิปัญญาของกวีในการใช้ภาพพจน์ในบริบทความเชื่อทางศาสนา พบได้ในเหตุการณ์ที่สื่อถึงความอัศจรรย์ในสิ่งอันเป็นทิพย์ สิ่งอันเป็นทิพย์ในที่นี้คือ ภาวะที่มหัศจรรย์เหนือโลก ดังจะเห็นได้ในจารึกวัดศรีชุม ผู้บันทึกเนื้อหาในจารึกเล่าถึงเหตุการณ์ที่พระศรีรัตนมหาธาตุร่วมรับรู้การบำเพ็ญบุญบารมีของสมเด็จพระมหาเถรศรีศรีธธา จึงแสดงปาฏิหาริย์ให้สมเด็จพระมหาเถรศรีศรีธธา และชาวลังกาประจักษ์แจ้งกวีพรรณนาภาพพระศรีรัตนมหาธาตุในลังกาทวีปด้วยภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบ และอติพจน์กล่าวเกินจากความเป็นจริงได้อย่างงดงามประทับใจ ภาษาที่กวีเลือกใช้เป็นแบบอย่างของการพรรณนาความมหัศจรรย์ในพระมหาธาตุได้อย่างยอดเยี่ยมแสดงให้เห็นภาพพระศรีรัตนมหาธาตุ พระเกศธาตุ และพระศิวาธาตุ ลอยอยู่บนอากาศกระทำปาฏิหาริย์ประการต่าง ๆ สว่างไสวด้วยแสง สี และเสียงดังกึกก้องสะท้อนไหว พระมหาธาตุแต่ละองค์ที่ลอยบนอากาศ กวีสื่อให้เห็นว่าเหมือนเกลียวคลื่นในมหาสมุทร เหมือนฝนตกหนัก องค์พระธาตุมีสีสนหลากหลาย บ้างก็มีรัศมีเหมือนสายฝนขนาดเท่าลูกมะม่วง งดงามดังสายน้ำไหล บ้างก็มีรัศมีเหมือนดวงดาวส่องแสงพร่างพราย เหมือนสีทองไหลเป็นน้ำทองไปทุกหนทุกแห่ง บ้างก็เป็นรัศมีสีขาวเหมือนดอกพุทธรูป ประจักษ์ชัดเต็มจักรวาล หมายความว่าองค์พระธาตุแสดงความอัศจรรย์ กระจายรัศมีอันเป็นทิพย์เป็นเม็ดเล็ก ๆ เต็มไปหมด ในส่วนพระเกศธาตุก็มีแสงดุจสายฟ้าแลบ พระศิวาธาตุขนาดเท่ากลองเงินที่ออกมาจากพระเจดีย์ทองที่สมเด็จพระมหาเถรศรีศรีธธาบูรณะ ส่องแสงจนแสงพระอาทิตย์พ่ายแพ้ กวีใช้ภาษาพรรณนาให้เห็นภาพพระบรมธาตุมีฉัพพรรณรังสีทั้งเหลือง แดง ดำ เขียว ขาว และใสเป็นประกายส่องสว่างไปทั่วโลกธาตุ กล่าวได้ว่ากวีสร้างสรรค์ศิลปะภาษาพรรณนาภาพในรูปแบบภาพพจน์อย่างลึกซึ้งเพียงใด ก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระมหาเถรศรีศรีธธาสร้างสมบุญบารมีเป็นที่ยมหัศจรรย์ใจมากยิ่งขึ้นเท่านั้น ทำให้ผู้รับสารรู้สึกมหัศจรรย์ใจและพลอยร่วมอนุโมทนาในการสั่งสมบุญครั้งใหญ่ ภูมิปัญญาของกวีที่สร้างสรรค์ศิลปะทางภาษาพรรณนาภาพอย่างงดงามดังที่อธิบายมาข้างต้น เห็นได้จากเนื้อความในจารึก ดังนี้

พระมหาธาตุเป็นเจ้าจึงเสด็จปาฏิหาริย์หนักหนา ดั่งน้ำมหาสมุทรระลอกดั่ง
ฝนตกท่าใหญ่ รัสมีลางอันดังพรขจรดสวยสุภาลูกาบุษบารา รัสมีลางอันเลื่อม
ดั่งดวงดาวคำเลื่อมดั่งน้ำทอง ไหลจรัสไปทุกแห่ง รัสมีลางอันขาวดั่งด...กรัตนดั่ง
ดอกซ้อนดอกพุด เห็นแก่ตาดาซทั่วจักราพาล พระเกศธาตุเสด็จมีหมู่หนึ่งซึ่งดั่ง
สายฟ้าแลบดั่งแฉ่นน้ำแล่น ในกลางหาอัจฉรย์ ๐ สิ่งหนึ่งเห็นตะวัน...ออกเขียว
ดั่งสูงเฝ้าหม้อเฝ้าไ ๐ พระศิวธาตุเสด็จจากเจดีย์ทองพุ่งขึ้นไปยัง...เห็นดั่งตะวัน
ส่องอันเรืองไสงามหนักหนาแพ้วพระอาทิตย์ พิศดูพระศิวธาตุประมาณเท่ากลองเงิน
อันใหญ่รอบนั้นด้วยกว้าง แสงจรัสโอภาแล ประหลาดควรแล้วว่ามีฉัพพรรณรังสี
เหลือแสง ดำ เขียว ขาว ภาวจรัส ส่องในโลกธาตุทุกแห่งปาฏิหาริย์แต่แดนอุณเณง
สองชั้นฉมาย จักใกล้เที่ยงขาว สีหลห้าบ้าน ชำน้ำคางคายมาสาธุการเสียงร้อง
มีโกลาหลหนักหนา

(Fine Arts Department, 2005, p. 116-117)

ในจารึกวัดพระยืน พญากือนาหรือเจ้าท้าวสองแสนนา กษัตริย์ราชวงศ์มังรายลำดับที่ 6 โปรดให้
สถาปนาจารึกหลักนี้ขึ้น จารึกวัดพระยืนสร้างขึ้นในปีพ.ศ.1914 เป็นจารึกรุ่นแรกของล้านนาที่แสดงถึง
อิทธิพลการแพร่กระจายตัวอักษรสุโขทัยมายังดินแดนล้านนา จารึกหลักนี้มีพลังทางสุนทรียะ จะเห็นได้จาก
บทพรรณนาทางวรรณศิลป์ตอนที่กวีกล่าวถึงรัสมีทั้ง 6 แผ่แสงสีรุ่งเรืองรองคราวเฉลิมฉลองพระเจดีย์และ
มีการยกยอสรรสมยอพระเจดีย์ ดังคำว่า “พระหากกระทำปาฏิหาริย์ส่องซาลรัสมีหกฉันดูใสพาวใน
กลางหางามดั่งแสงเคียกรู้” (Fine Arts Department, 2008, p. 366) และในเหตุการณ์ที่พญากือนา
โปรดให้สร้างปราสาทประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ มีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบปราสาทว่าเหมือน
วิมานของพระอินทร์ หรือที่จารึกกล่าวว่าเป็น “มหาไพชยนต์ปราสาท” ดังที่ว่า “ท่านพญาธรรมิกราชให้
ท่านแปลงปราสาทอันหนึ่ง แลประดับงามดีหนักหนา ผิจักอุปมาไปดั่งมหาไพชยนต์ปราสาทนั้นตายแล”
(Fine Arts Department, 2008, p. 366) การใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบในจารึกวัดพระยีนดังกล่าวนี้ จึง
นับว่าเป็นภูมิปัญญาของกวีที่สื่อภาพแห่งความศรัทธาในพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเป็นรูปธรรม

2. การจัดเรียงความประสานของเสียงและความหมายในประโยค

จากการศึกษาศิลปะการใช้ภาษาพรรณนาให้เกิดภาพในวรรณคดีสุโขทัยประเภทจารึก พบว่ากวีใช้ประโยคในภาษาไทยที่มีความประสานของเสียง และความหมายเพื่อสร้างศิลปะภาษาพรรณนาภาพ ทำให้ข้อความจารึกมีท่วงทำนองคล้ายคำประพันธ์ชนิดร่าย เราให้เกิดจินตภาพ สื่ออารมณ์ความรู้สึก และสร้างสุนทรียภาพของเสียงและความหมาย จารึกบางหลักใช้ประโยคความเดียว ขนาดสั้น ถ้อยคำสั้นกระชับเพื่อบอกเล่าหรือแสดงข้อมูลข่าวสารความเป็นไปของบ้านเมือง ความคล้องจองของเสียงยังทำให้เกิดเป็นสำนวนภาษาที่ไพเราะน่าฟัง ดังเห็นได้จากจารึกหลักที่ 1 สะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหง จารึกบางหลักใช้ประโยคความซ้อน เน้นคำยืมภาษาบาลีสันสกฤต บรรยายสิ่งแวดล้อมที่กวีถ่ายทอดประสบการณ์ที่ได้สัมผัส ดังเห็นได้จากจารึกเขาสุมนกูฏ ซึ่งสะท้อนการใช้ภาษาไทยในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย

ในจารึกพ่อขุนรามคำแหง บันทึกด้วยลายสือไทยหรือตัวอักษรไทยหลักแรกในสมัยสุโขทัย ปีพ.ศ.1835 กวีประสบความสำเร็จในการบอกเล่าเหตุการณ์สำคัญแสดงรายละเอียด ความเคลื่อนไหว พฤติกรรมและอารมณ์ความรู้สึกของผู้คน กวีเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการใช้ภาษาไทยที่น่ายักย่องอย่างสูง ภาษาที่ใช้สื่อความสมบูรณ์ในข้อความ เน้นถ้อยคำสั้นกระชับ เล่นเสียง เล่นคำ เล่นสัมผัสคล้องจองโดยสร้างความประสานของเสียงและความหมายได้อย่างโดดเด่น ดังเนื้อความตอนหนึ่งกวีถ่ายทอดภาษาพรรณนา रूप แสง สี เสียง เพื่อถ่ายทอดเหตุการณ์สำคัญในรอบปี คือ งานบุญในเทศกาลทอดกฐินเมื่อถึงคราวออกพรรษา ดังที่ว่า

เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนโนน
บริวารกฐินโอยทานแลปีแลญปล้านไปสุดญติกฐินถึงอโรญกัณฑ์ เมื่อจักเข้ามาเวียง
เรียงกันแต่อโรญกัณฑ์เท้าหัวลาน ดงบงคมกลองด้วยเสียงพาดเสียงพิน เสียงเลื่อน
เสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักเลื่อน เลื่อน เมืองสุโขทัยนี้
มีสี่ปากประตูหลวงที่รย่อมคนเสียดกันเข้ามาดูท่านเผาเทียน ท่านเล่นไฟ เมือง
สุโขทัยนี้มีดั่งจักแตก กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐฐารศ
มีพระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหาร
อันราม”

(Fine Arts Department, 2004, p. 21-22)

ข้อความจารึกข้างต้น ใช้ประโยคความเดียวที่ซ้ำคำต่อเนื่องกัน เพื่อให้เกิดความประสานของเสียงและความหมาย เห็นได้จากการซ้ำเสียงคำกริยาว่า “มี” หน้าคำว่า “พนมเบิ้ย” “พนมหมาก” “พนมดอกไม้” “หมอนนั่ง หมอนโอน” อย่างต่อเนื่องถึง 4 คำ ขณะเดียวกันการซ้ำคำนามว่า “พนม” อย่างต่อเนื่อง 3 คำ ทำให้ชุดข้อความดังกล่าวเป็นจังหวะคล้องจองและเป็นท่วงทำนองที่โดดเด่น เห็นภาพเครื่องไทยธรรมถวายพระภิกษุสงฆ์ที่ตั้งเรียงรายด้วยความศรัทธา อีกทั้งยังเสริมกับภาพประชาชนที่เดินทางจากวัดป่าหลังไหลเข้ามาภายในเวียง เพื่อร่วมการละเล่น ในเวลากลางคืน เพราะมีการเผาเทียน เล่นไฟ การเล่นดนตรีที่น่าสังเกตคือ ประโยคที่มีส่วนประสานและคำช่วยกริยา คือ “ใครจักมัก” และตามด้วยชุดคำกริยา “เล่น” “หั่ว” และ “เลื้อน” นอกจากจะมีความประสานของเสียงและความหมายเป็นโครงสร้างที่มีความสมดุลแล้ว คำกริยาโดดๆ ที่ต่อจากคำว่า “ใครจักมักเล่น” เล่น “ใครจักมักหั่ว” หั่ว และ “ใครจักมักเลื้อน” เลื้อน จะเห็นว่าคำที่เน้นตัวนามมีส่วนละประธานกับคำช่วยกริยาที่กวีกล่าวไปแล้ว ทำให้ประโยคมีความกระชับและย้าหนักของความหมายมากยิ่งขึ้น ผลสัมฤทธิ์ในทางจินตภาพและอารมณ์ความรู้สึกจึงให้ภาพความเคลื่อนไหวฉับไวและความรื่นเริงอันประกอบด้วยแสง สี และเสียงจากการละเล่นและการบรรเลงเครื่องดนตรีที่ชวนตื่นตาตื่นใจ รวมทั้งผู้รับสารจะสัมผัสรูป คือ การประดับประดาตกแต่งพานพุ่มดอกไม้ การจัดเตรียมเครื่องกลืน เห็นภาพมวลมหาชนที่เนืองแน่นเข้ามาชมการละเล่นในเมืองสุโขทัย เห็นภาพสิ่งก่อสร้าง คือ องค์พระพุทธรูปและวิหารที่มีขนาดใหญ่และขนาดกลางที่งดงามน่าพิศวง กล่าวได้ว่าภาษาในบทพรรณนารูปแสง สี เสียงเพื่อถ่ายทอดเหตุการณ์สำคัญในจารึกหลักที่ 1 ตอนนี้ แสดงความประสานระหว่างเสียงและความหมาย ซึ่งสัมพันธ์กับแก่นเรื่องที่กวีต้องการบันทึกเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ผ่านความรุ่งเรืองของสภาพบ้านเมือง ทำให้ผู้รับสารสัมผัสสภาพความตระการตาของชาวสุโขทัยที่ใส่ใจกิจกรรมทางศาสนา ต่างพากันไปทำบุญที่วัดป่า และเกิดความซาบซึ้งอึ้งใจในความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาอันเกิดจากฉากพรรณนาถึงความปิติสุขของชาวสุโขทัย

Figure 1: The King Ram Khamhaeng Inscription (Inscription No. 1) is exhibited at the National Museum, Bangkok.

3. การใช้จำนวนตัวเลข

การใช้จำนวนตัวเลขเพื่อแจกแจงรายละเอียดต่าง ๆ เป็นภูมิปัญญาของกวีสมัยสุโขทัยที่มีความรอบรู้ในศาสตร์ของการคำนวณหรือคณิตศาสตร์ จากการศึกษาพบว่ากวีใช้จำนวนตัวเลขกล่าวถึงช่วงเวลา จำนวนสิ่งของ อายุ และขนาดเพื่อเน้นย้ำปริมาณ เห็นได้ในไตรภูมิพระร่วง สมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงใช้ศิลปะการประพันธ์สื่อความหมายจำนวนตัวเลขหลายลักษณะ ดังนี้

3.1 การใช้ตัวเลขเพื่อเปรียบเทียบระยะเวลา

เมื่อกวีกล่าวถึงตัวเลขระยะเวลาดินแดนหนึ่งเทียบกับดินแดนหนึ่ง กวีใช้ศิลปะการประพันธ์โดยใช้ตัวเลขเปรียบเทียบระยะเวลาสองดินแดน เพื่อให้เห็นจุดแตกต่างของช่วงเวลาชัดเจน เช่น ตอนบรรยายระยะเวลาในนรกใหญ่ เวลาในนรกเทียบกับเวลาในเมืองมนุษย์นั้นว่าแตกต่างกันมาก ถ้ากวีไม่ได้ใส่จำนวนตัวเลขเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างเวลานรก และโลกมนุษย์ ผู้รับสารจะไม่สามารถคาดเดาเวลาได้ กวีจึงมีวิธีการแยบยลในการอธิบายเวลาอันยาวนานเป็นตัวเลข โดยเทียบจำนวนความต่างของตัวเลข เพื่อชี้ให้เห็นว่าระยะเวลาห่างของเวลามีความแตกต่างกันเพียงใด ดังที่ว่า “ฝูงสัตว์อันเกิดในมหาโรพพนรกนั้นยืนได้ 8,000 ปี ในนรกนั้น วันหนึ่งคืนหนึ่งในนรกนั้นได้ 2,304,000,000 ปีในมนุษย์นี้ ทั้ง 8,000 ปีในนรกนั้นได้ 6,635,520,000,000,000 ปีในมนุษย์เรานี้แล” (Royal Institute, 2001, p. 21-22) ข้อความนี้ กวีอ้างตัวเลขเทียบระยะเวลาสัตว์นรกทุกขุทรมานกับช่วงเวลาในโลกมนุษย์ สัตว์นรกที่อยู่ในมหาโรพพนรกเป็นเวลา 8,000 ปี ถ้าเทียบกับเวลาในโลกมนุษย์ จะเห็นถึงระยะความห่างอันยาวนานของเวลา เวลาในโลกมนุษย์หมุนเวียนไปหลายล้านปีแล้ว จึงเทียบได้กับส่วนเสี้ยววันหนึ่งคืนหนึ่งในมหาโรพพนรก ดังนั้นยิ่งกวีเปรียบเทียบตัวเลขเวลาในนรกและโลกมนุษย์ห่างไกลกันมากเพียงใด ก็ยิ่งตอกย้ำอารมณ์ผู้รับสารทำให้ผู้รับสารเห็นภาพเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เกิดจินตนาการร่วมกับกวีว่า วันหนึ่งคืนหนึ่งในมหาโรพพนรกที่เทียบได้กับเวลาหลายล้านปีในโลกมนุษย์ สัตว์นรกทุกขุทรมานสาหัสถึงที่สุด เท่ากับว่าการรอคอยให้วันเวลาผ่านไปจนสิ้นสุดวันหนึ่ง ไม่อาจประมาณได้เลย

3.2 การใช้ตัวเลขสื่อความหมายส่วนต่าง ๆ ที่ละส่วน

การใช้ตัวเลขสื่อความหมายส่วนต่าง ๆ ที่ละส่วน หมายความว่ากวีสื่อความหมายส่วนประกอบต่าง ๆ ของสิ่งที่ต้องการอธิบายเพื่อให้เห็นรายละเอียดอย่างชัดเจน ทั้งนี้ ผู้รับสารจะประจักษ์ถึงสัดส่วน ขนาดรูปทรง ที่มีมิติ ทั้งขนาด ความกว้าง ความยาว ความสูงซึ่งกำกับด้วยจำนวนตัวเลขได้อย่างลุ่มลึกเพียงใดขึ้นอยู่กับกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กวีนำเสนอ ดังตัวอย่างเนื้อความที่กล่าวถึงรูปร่างลักษณะของราหู กวีกล่าวว่าราหู

มีอำนาจมาก มีกำลังกว่าอสุรทั้งหลาย และมีขนาดใหญ่กว่าเทวดาทั้งหลายในสวรรค์ หากกวีกล่าวเพียงเท่านี้ เราอาจจินตนาการได้อย่างลาง ๆ ว่าราหู มีรูปร่างใหญ่กว่าอสุรและเทวดาทั้งหลาย แต่กวีอธิบายรูปร่างราหู โดยใช้ตัวเลขอธิบายความสูง ความยาว ความกว้าง และความลึกของอวัยวะราหูในส่วนต่าง ๆ อย่างละเอียด จนทำให้เชื่อได้ว่าราหูมีรูปลักษณะใหญ่โตมหึมา ปรากฏภาพชัดเป็นรูปธรรม ดังนี้

พระยาอสุรผู้ชื่อว่าราหูนี้มีอำนาจแลมีกำลังกล้าแกล้วหาญกว่าพระยาอสุรทั้งหลาย ใหญ่กว่าเทวดาทั้งหลายในสวรรค์ โดยสูงได้ 98,000 โยชน์ แลอ้อมรอบหัวโดยใหญ่ 800 โยชน์ แลหัวเขากว้างได้ 1,200 โยชน์ แต่ข้างแลข้างได้ 2,600 โยชน์ แลหน้าผากโดยกว้างได้ 300 โยชน์ แลจมูกโดยยาวได้ 300 โยชน์ แต่หว่างคิ้วก็ตีหว่างตาก็ได้ 90 โยชน์ แต่หัวคิ้วมาถึงหางคิ้วได้ 200 โยชน์ แต่หัวตามมาถึงหางตาได้ 200 โยชน์ แต่ปากโดยกว้างได้ 200 โยชน์ โดยลึกปากได้ 300 โยชน์ โดยกว้างฝ่ามือได้ 200 โยชน์ ขนดินขนมือขนนั้นแลยาวได้ถึง 30 โยชน์

(Royal Institute, 2001, p. 66)

ในตอนที่ว่าด้วยสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อกวีกล่าวถึงสิ่งวิเศษชั้นยอด อาทิ ต้นไม้ประจำสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ คือ ต้นปาริชาติกัลปพฤกษ์ แท่นศิลา แท่นแก้วปิ่นทุกัมพล และศาลาใหญ่สุทธรรมา นอกจากกวีใช้ภาพพจน์พรรณนาภาพอย่างงดงามไพเราะแล้ว การใช้ตัวเลขสื่อความหมายสิ่งวิเศษเหล่านี้ก็ละส่วน ระบุขนาดความกว้าง ความสูง วัดขนาดด้านรี วัดสัดส่วนด้านความหนา โดยมีหน่วยวัดเป็นวา ช่วยให้ผู้รับสารรับรู้และจินตนาการภาพสิ่งวิเศษในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ชัดเจนขึ้นด้วย ดังที่ว่า

ส่วนอุทยานนั้นมีไม้ทองหลางใหญ่ต้นหนึ่ง ชื่อปาริชาติกัลปพฤกษ์ รอบพุ่มไม้นั้นได้ 2,400,000 วา โดยสูงได้ 800,000 วา รอบต้นไม้้นั้นได้ 120,000 วา โดยกว้างพุ่มไม้นั้นได้ 800,000 วา แลใต้ต้นไม้้นั้นมีแท่นศิลาแก้วอันหนึ่งชื่อว่าปิ่นทุกัมพล โดยรีได้ 480,000 วา โดยกว้างได้ 40,000 วา โดยหนาได้ 120,000 วา แต่งแต้มแต่งฉลุดังดอกสะเอ้ง แลอ่อนดั่งพู่ผ้าอ่อนดั่งหงอนราชหงส์ทอง ผิเมื่อพระอินทร์นั่งเหนือแผ่นศิลานั้น (แผ่นศิลานั้น) อ่อนจุลงไปเพียงสะดือ ผิเมื่อพระอินทร์ ๘ ลูกลงจากศิลา ศีลานั้นเต็มขึ้น (มา) ดังก่อนเล่า แทบปาริชาติกัมพลนั้นออกไปฝ่ายนอก มีศาลาใหญ่อันหนึ่งชื่อสุทธรรมาเทพยสภายศศาลา งามแลดูประเสริฐกว่าศาลาทุกอัน โดยกว้างได้ 2,400,000 วา มณฑลกว้างก็เท่ากัน โดยสูงได้ 4,000,000 วา โดยมณฑลรอบได้ 7,200,000 วา”

(Royal Institute, 2001, p. 181-182)

การใช้ตัวเลขสื่อความหมายส่วนต่าง ๆ ที่ละส่วนตั้งเนื้อความข้างต้น นอกจากช่วยให้ผู้รับสารเห็นภาพในใจปรากฏชัดขึ้นแล้ว ตัวเลขที่ปรากฏในลักษณะนี้น่าจะเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์งานช่างไทยด้วย กล่าวคือ เวลาจิตรกรวาดลายเส้นเพื่อเน้นรูปทรงให้เกิดความสมดุล เช่น วาดภาพ ต้นปาริชาติกลีบพฤกษ์ แทนแก้วปิ่นทูกัมพล และศาลาสุธรรมตามคติจักรวาลวิทยาในไตรภูมิ สัดส่วนต่าง ๆ ของสิ่งพิเศษเหล่านี้ที่ระบุด้วยตัวเลขในวรรณคดี น่าจะเกิดประโยชน์ต่อจิตรกรในการวาดรูปทรงบนพื้นผนัง หรือกระดาน โดยสามารถกะวางขนาดความสูง ขนาดกลาง และความสูงระดับต่ำของรูปทรงต่าง ๆ รวมทั้งความคิดที่ว่า การจัดวางระยะห่างของภาพทั้งใกล้และไกล ส่งผลให้มีมิติของภาพวาดมีมิติและมีความพอเหมาะพอดีอย่างยิ่ง

3.3 การใช้ตัวเลขอธิบายผลลัพธ์ทางคณิตศาสตร์

การหาผลลัพธ์ตัวเลขตามหลักพื้นฐานเลขคณิตมูลฐาน ประกอบด้วยการบวก ลบ คูณ หาร เพื่อให้จำนวนที่เป็นตัวเลขเพิ่มหรือลดจำนวนลง ในไตรภูมิพระร่วงจะเห็นได้ว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยทรงใช้ศิลปะการประพันธ์ กล่าวถึงตัวเลขในทางคณิตศาสตร์โดยนำตัวตั้งคูณและตัวคูณ มาแสดงผลลัพธ์จำนวนการทํานุบุญกุศลทางกาย วาจา และใจของสาธุชนว่าจะมีปริมาณเท่าไร ถึงแม้ว่าสาธุชนจะทํานุบุญน้อยทำพอประมาณ แต่ถ้าทำด้วยเจตนาหรือความตั้งใจจริง ก็ส่งผลให้เกิดในกามภูมิตามจำนวนครั้งที่สั่งสมผลบุญและการฝึกปฏิบัติตามแนวคำสอนพระพุทธศาสนา ดังความที่ว่า

อันหนึ่งเมื่อกระทำบุญจิ(ง) แต่เท่าว่ากระทำสเล็กน้อย อันหนึ่งกระทำแต่พอทราบ (อันหนึ่งกระทำบุญอันยิ่ง) แต่ใจอันบังเกิดบุญ) ในกามภูมิได้ 17,280 ดังนี้ คือว่าให้อาหมหากุศล 8 ตั้ง เอาทศบุญกิริยาวัตถุ 10 คูณ แล้วเอาอารมณ์ 6 คูณ แล้วเอาอธิปัตติ 4 คูณ แล้วเอากรรม 3 คือ กายกรรม มโนกรรม วจีกรรม นั้นคูณ แลเอาหินติกะ 3 คือ หิน มัชฌิม ปณิธนั้นคูณได้ 17,280 แล”

(Royal Institute, 2001, p. 155)

จากข้อความข้างต้น กวีสร้างความน่าเชื่อถือและโน้มน้าวใจผู้รับสารโดยใช้กลวิธีประพันธ์ อ้างตัวเลขอธิบายผลลัพธ์ในทางคณิตศาสตร์ ซึ่งผลลัพธ์นี้สามารถอธิบายเหตุสืบเนื่องจากการกระทำอันส่งผลต่อการเวียนว่ายตายเกิดในแต่ละภพภูมิ กล่าวได้ว่าการใช้ตัวเลขอธิบายผลลัพธ์ในทางคณิตศาสตร์สร้างความน่าเชื่อถือในการสร้างสมผลบุญ ปลูกเร้าเจตนาและสนับสนุนอุดมคติของชาวพุทธให้เร่งสร้างสมคุณงามความดี รวมทั้งสารในวรรณคดียังโน้มน้าวใจผู้รับสารให้ตั้งต้นหรือสั่งสมผลบุญต่อไป

บทสรุปและอภิปราย (Conclusion and discussion)

จากการศึกษาวรรณคดีไทยประเภทโลกศาสตร์และวรรณคดีประเภทจารึกในสมัยสุโขทัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาของกวีในการสร้างสรรค์ศิลปะภาษาพรรณนาภาพ พบว่ากวีมีภูมิปัญญาความรู้อย่างกว้างขวางและลุ่มลึกในการสร้างสรรค์ศิลปะภาษาพรรณนาภาพ จำแนกประเด็นศึกษาเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. การใช้ภาพพจน์ ผลวิจัยสรุปได้ว่าภาพพจน์เป็นอุปกรณ์ทางวรรณศิลป์ที่กวีถ่ายทอดสิ่งที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ยกที่จะเข้าใจได้ง่ายให้ปรากฏภาพเป็นรูปธรรมได้อย่างแจ่มชัดและแนบคาย กวีสมัยสุโขทัยใช้ภาพพจน์ในลักษณะที่หลากหลาย ดังเห็นได้จากภาพพจน์เปรียบเทียบกับชนบวรณ์คดีพระพุทธศาสนา ในลักษณะของปุจฉา-วิสัชนาเพื่อยกประเด็นที่เข้าใจได้ยากเช่นกาลเวลา ที่เรียกว่า “กัลป์” มาอธิบายด้วยภาษาภาพพจน์เปรียบเทียบกับให้เห็นภาพระยะเวลาที่กำหนดนับได้ ภาพพจน์เปรียบเทียบกับที่ก่อภัยความรู้ทางชีววิทยาและธรรมชาติวิทยา อันเกิดจากการสังเกตธรรมชาติรอบตัว เช่น สังเกตหยดน้ำมั่งงาที่ใสสะอาดบริสุทธิ์มาเปรียบเทียบกับกลละ คือ ตัวอ่อนของทารกในครรภ์มารดา การใช้ภาษาเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นให้เห็นจินตภาพแจ่มชัดขึ้น และทำให้เข้าใจลักษณะของกลละว่ามีรูปร่างและขนาดอย่างไร ภาพพจน์ที่มีความหลากหลายในบริบทความเชื่อทางศาสนา พบทั้งภาพพจน์ที่กำหนดให้สิ่งที่ไม่มีความเคลื่อนไหวเหมือนมนุษย์ คอยสังเกตและรับรู้การกระทำและความเคลื่อนไหวของมนุษย์ สามารถรับรู้จิตใจและอ่านความคิดของมนุษย์ได้ และการตอกย้ำความหมายในลักษณะที่เหนือจริง ในปริมาณที่มากกว่าปกติ ภาพพจน์ในลักษณะนี้ทำให้อธิบายความเชื่อในมิติทางศาสนาเกิดภาพเป็นรูปธรรม และทำให้ผู้รับสารยอมรับในอำนาจเหนือธรรมชาติและประจักษ์ถึงความสามารถในการสร้างพลังทางภาษาของกวีผู้รจนางานวรรณศิลป์ด้วย

2. การจัดเรียงความประสานของเสียงและความหมายในประโยค ผลวิจัยสรุปได้ว่าศิลปะทางภาษาลักษณะนี้กวีใช้เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ความเป็นไปของบ้านเมือง โดยเฉพาะวรรณคดีประเภทจารึก กวีแสดงภูมิปัญญาการใช้ภาษาไทยอย่างมีวรรณศิลป์ เลือกเฟ้นสำนวนภาษาและความประสานของเสียงและความหมายอย่างงดงาม ทำให้ผู้รับสารเข้าใจบริบทเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนที่แฝงอยู่ในจารึก และทราบจุดมุ่งหมายที่กวีสื่อสารได้ชัดเจน

3. การใช้ตัวเลข ผลวิจัยสรุปได้ว่าศิลปะทางภาษาลักษณะนี้เป็นลักษณะเด่นในไตรภูมิพระร่วงที่มุ่งพรรณนาให้เห็นภาพ กวีใช้ภูมิปัญญาความรู้ในศาสตร์ของตัวเลขในหลายลักษณะ ทั้งการเปรียบเทียบกับระยะเวลาเพื่อให้เห็นความแตกต่างของตัวเลข การใช้ตัวเลขสื่อความหมายส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เห็นองค์ประกอบของรายละเอียดได้ชัดเจน รวมทั้งการใช้ตัวเลขเพื่ออธิบายผลลัพธ์ทางคณิตศาสตร์ เพื่อให้ผู้รับสารยอมรับแนวทางที่กวีสื่อสารนั่นเอง

การศึกษา “ภูมิปัญญาในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย: กรณีศึกษาศิลปะภาษาพรรณนาภาพ” ในครั้งนี้ทำให้ประจักษ์ถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาของกวีอันสูงส่ง และทำให้ตระหนักว่าวรรณคดีไทย แฝงองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาของกวีอย่างแนบเนียน สอดคล้องกับที่กุหลาบ มัลลิกะมาส (Manlikamas, 1994, p. 73) กล่าวว่าในการสร้างสรรค์วรรณคดี ผู้เขียนย่อมแสดงความรู้ ความคิด และความสามารถเสมอ การประจักษ์ถึงภูมิปัญญาของกวี แม้จะเป็นสิ่งที่สัมผัสจับต้องไม่ได้ หากแต่ทำให้ผู้รับสารเข้าถึงจิตวิญญาณความเป็นไทย สอดคล้องกับที่กุสุมา รักษmani (Raksamani, 2004a, p.96) กล่าวว่าวรรณคดีไทยนั้นแสดงวิธีคิด วิธีรู้สึก การมองโลก มองชีวิต และกวีไทยแต่ก่อนนั้น ท่านมีปัญญหลายชั้นหลายภูมิ

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาภูมิปัญญาในวรรณคดีสมัยสุโขทัย พิจารณาในด้านศิลปะการพรรณนาภาพ เพื่อจะยืนยันว่าวรรณคดีสมัยสุโขทัยสื่อสารวรรณศิลป์ข้ามกาลเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี คุณค่าเช่นนี้สะท้อนภูมิปัญญาอันลึกซึ้ง โดยเฉพาะการสื่อสารภาษาที่เข้าใจได้ยากให้ผู้รับสารประจักษ์ความคิดและจินตนาการของกวีได้แจ่มแจ้ง ภูมิปัญญาการใช้ศิลปะในทางภาษาเช่นนี้ผ่านกระบวนการที่กวีสั่งสมเรียนรู้และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ทั้งบริบทความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีปฏิบัติของผู้คน นัยนี้ กวีซึ่งได้รับการยกย่องอย่างสูงว่าเป็นปราชญ์ผู้มีความสามารถทางภาษา เรียงร้อยถ้อยคำถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดเป็นตัวบทวรรณศิลป์จนสร้างความประทับใจให้แก่ผู้เสพนั้น ตัวบทวรรณศิลป์จึงบรรจุภูมิปัญญาอันเกิดจากศิลปะการใช้ภาษาของกวีนั่นเอง กล่าวได้ว่าภูมิปัญญาในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัยที่กวีรังสรรค์บทพรรณนาภาพอย่างยอดเยี่ยมนี้ ทำให้ผู้รับสารรับรู้ถึงคุณค่าพลังสุนทรียะและประจักษ์ถึงภูมิปัญญาไทยในวรรณคดีสมัยสุโขทัย ที่ควรค่าแก่การเผยแพร่ และยกย่องให้ทั่วโลกรู้จักและให้ความสนใจวรรณคดีไทยมากยิ่งขึ้น

References

- Anuman Rajadhon, Phraya. (1969). *Lao rueang nai traiphum* [Telling stories in the Traibhumi]. Bangkok: Aksorn Petchkasem Printing.
- Chongstivatana, S. (2006). *Choem chan kangsadan : phasa wannasin nai wannakhadi thai* [Choem chan kangsadan : The Literary Language in Thai Literature]. 2nd edition. Bangkok: Academic works dissemination project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Fine Arts Department. (2004). *Sila charuek sukhothai lak thi 1 charuek phokhun ram kham ngae* [Sukhothai inscription No.1 of King Ramkhamhaeng]. Bangkok: Fine Arts Department.
- Fine Arts Department. (2005). *Prachum charuek phak thi 8 charuek sukhothai* [The Collection of Sukhothai Inscriptions, Volume 8]. Bangkok: Fine Arts Department.
- Fine Arts Department. (2008). *Charuek lanna phak 2 lem 1-2: charuek changwat Chiang mai Lampang Lamphun lae mae hong son* [Lanna Inscriptions, Part 2, Vols. 1-2: Inscriptions from Chiang Mai, Lampang, Lamphun, and Mae Hong Son]. Bangkok: Fine Arts Department.
- Fine Arts Department. (2013). *Wannakhadi haeng chat lem 1* [National Literature Volume 1]. Bangkok: Fine Arts Department.
- Keatnapat, T. (2023). *Wannakhadi sukhothai* [Thai literature of the Sukhothai period]. 6th edition. Bangkok: Ramkhamhaeng University Press.
- Kobbun, P. (2005). *Puccha-vissajjana : a literary technique in Buddhist Thai literature*. [Doctoral dissertation, Chulalongkorn University]. <https://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/71496>
- Mahachulalongkornrajavidyalaya. (1996). *Phratraipidok phasa thai chabap maha chula long kon na rat witthayalai lem 16* [Thai Tripitaka, Mahachulalongkornraja vidyalaya University Edition Volume 16]. Bangkok: Mahachulalongkornrajavi dyalaya University.

- Manlikamas, K. (1994). Thai wisdom embedded in literature. In *Phumpanya thai nai phasa lae Wannakhadi* [Thai wisdom in language and literature] (p.73-75). Bangkok: Siam University.
- Ministry of Culture. (2016). *watthanatham withichiwit lae phumpanya* [Culture, way of life and wisdom]. Bangkok: Ministry of Culture.
- Na Nagara, P. (2004). *Kan athibai sila charuek samai sukhothai* [Explanation of the Sukhothai Inscriptions]. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University Printing House.
- Na Thalang, E. (1999). Educational concepts and the transmission of local wisdom. *Journal of Education Studies*, 27 (2), 1-21. <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol27/iss2/1>
- Pienchob, S. (1999). *phumpanya thai nai phasa* [Thai wisdom in language]. Bangkok: Thai Language Institute, Department of Academic Affairs, Ministry of Education.
- Raksamani, K. (2004a). Thai wisdom embedded in literature. In *kusuma raksa mani 60* [Kusuma Raksamani 60] (p.89-96). Bangkok: Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
- Raksamani, K. (2004b). lom yao yok kap dokmai. In *Sen si lila wannakam* [Literary Criticism]. (p.19-22). Bangkok: Maekamphang Publisher.
- Raksamani, K. (2006). *kan wikhro wannakhadi thai tam thruesadi wannakhadi sansakrit* [An Analysis of Thai Literature Based on the Theory of Sanskrit Literature]. Bangkok: Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University.
- Royal Institute. (2001). *Photchananukrom sap wannakhadi thai samai sukhothai traiphum katha* [Thai Dictionary of Literary Terms, Sukhothai period, Traibhumikatha]. Bangkok: The Royal Society.
- Royal Institute. (2013). *Photchananukrom chabap ratchabandittayasathan phoso 2554* [Thai Dictionary of the Royal Institute 2011]. Bangkok: The Royal Society.